

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักทางสายกลาง (อริยมรรคมีองค์ 8)
และหลักสี่ปายะ ในยุคโลกาภิวัตน์*

THE PROPAGATION OF BUDDHISM WITH THE MIDDLE PATH (THE NOBLE
EIGHTFOLD PATH) AND SAPPAYA PRINCIPLES
IN THE ERA OF GLOBALATION

พระครูปรการคีรีรักษ์ (ประเสริฐ สจจวโร), พระครูวิมลโสมนันท์ (โชคชัย อุคคเสโน)

Phrakruprakankirirak (Prasert Sajjawaro), PhrakruWimolsomanan (Chokchai Ukkaseno)

วัดदानสิงขร

Wat DanSingkhon

Corresponding Author Email: phrakruprakankirirak@gmail.com

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดจะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการนำหลักทางสายกลางและหลักสี่ปายะในยุคโลกาภิวัตน์มาประยุกต์ใช้กับหลักการดำรงชีวิตพื้นฐานของประชาชน เพราะการที่จะทำให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นเดิมนั้น จำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำในด้านการพัฒนาจิตใจ เพราะการสร้างเสริมความเข้มแข็งในเรื่องของจิตใจโดยใช้หลักทางสายกลางเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและมีความคิดที่นำไปสู่การพัฒนาได้ส่วนเรื่องของสี่ปายะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเมื่อมีความพร้อม หรือไม่เดือดร้อนในการดำรงชีวิตแล้วก็จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข สามารถพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัย หรือการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทยได้ หลักธรรมทั้งสองข้อนี้จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถตอบโจทย์สังคม เศรษฐกิจและนำมาเผยแผ่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์และสามารถใช้ได้จริงในการดำรงชีวิตปราศจากการคอร์รัปชัน หุนจรีต หรือทำให้ชีวิตมีความปลอดภัย มีความมั่นคง และ มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไปได้

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; หลักทางสายกลาง (อริยมรรคมีองค์ 8) และหลักสี่ปายะ; โลกาภิวัตน์

Abstract

Dissemination of Buddhism is the duty of the monasteries or the monks. Most of them are organizing sermons and teaching people to have faith in Buddhism and practice to be a good citizen of the nation which is the duty of the abbot, sub-district, district and provincial administrative monks to act in disseminating Buddhism by applying the middle way and the Sappaya principles in the era of globalization to apply to the basic living principles of the people. In order to return the monasteries to be the centers of the communities as before, it is imperative that each monastery must work together to develop all aspects especially the dissemination of Buddhism for the benefit of that community. Monks are considered the leaders in the development of the mind by enhancing strength of the mind by using the Noble Eightfold Path to build immunity and ideas that lead to development. As for Sappaya principle, it is the basic factor in living when one is ready or not having trouble in one's life, then one will be able to live happily. able to develop residential communities or economic development in Thailand These two virtues are therefore virtues that can meet the needs of society and economy and can be disseminated in the era of globalization and can be used in real living without corruption, dishonesty but making life safe, stable, wealthy and sustainable.

Keywords: Dissemination of Buddhism; The middle path (the Noble Eightfold Path) Sappaya principles; globalization

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่หลักที่ พระสงฆ์ ที่ บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้และทำการเผยแผ่ให้คำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายและเป็นหน้าที่ ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายต่อผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันโลกเป็นยุคของยุคโลกาภิวัตน์มีความเปลี่ยนแปลงและทันสมัยเข้าสู่ในยุค 5G มีความติดต่อกันอย่างรวดเร็วไม่ต้องเดินทางไปหากันแต่ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้า Application แล้วสามารถคุยกันสามารถที่จะติดต่อประสานงานได้อย่างสะดวกสบาย ในยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ หรือโลกาภิวัตน์ (globalization) คือ ผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศอันแสดง

ให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และ วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และรัฐบาล ทั้งทั้งโลก

ประเทศไทยในปัจจุบันมีคมนาคมที่ไม่ลำบาก มีการจับจ่ายใช้สอยเงินได้ ตลอดเวลาตลอด 24 ชั่วโมง มีความถึงพร้อมด้วยปัจจัย 4 ที่เป็นปัจจัยของการดำรงชีวิตมี การสะดวกอย่างมาก การพัฒนาดังกล่าวจัดว่าเป็นโลกาภิวัตน์เพราะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีความตอบสนองความต้องการ ของประชาชนคนไทยในทุกมิติในทุก ๆ ด้านแต่สิ่ง ที่ขาดไปคือการนำหลักศีลธรรมจริยธรรมที่เป็นหลักของการใช้ชีวิต โดยผู้เขียนเน้นในทาง สายกลางและหลักสัปปายะ 7 มากกล่าวถึงเพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะอยู่ใน สังคมโลกในปัจจุบันได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องใช้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาใช้ แก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ คอร์รัปชัน หรือแม้กระทั่งสภาวะที่สังคมเกิดความวิปริต แปรปรวนทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพราะฉะนั้น การเผยแผ่ พุทธศาสนาด้วยหลักธรรมสายกลางจึงเป็นการตอบโจทยการใช้คำสอนของพระพุทธเจ้ามา ประยุกต์หรือมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ผู้เขียนจึงสนใจเขียนเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยหลักทางสายกลางและหลักสัปปายะในยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป

พระสงฆ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนใน พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย แบ่ง ออกเป็นภารกิจ 2 ด้านของคณะสงฆ์

1. เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
2. เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะ อำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

การอบรมการปฏิบัติธรรม

การอบรมการปฏิบัติธรรมที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และเป็นภารกิจของ พระสงฆ์จะตั้งปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนาได้มีผู้ให้ ความหมายแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการอบรมการปฏิบัติธรรม ไว้ดังนี้

ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. 2543 ให้ความหมาย การปฏิบัติธรรม หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2543)

ปฏิบัติธรรมนั้น เป็นคำที่กล่าวรวม ทั้งสมาธิ และทั้งกัมมัฏฐาน ในปัจจุบันนี้มีผู้สนใจในทางปฏิบัติธรรมมากขึ้น แม้ในทางสังคมจะมีความรู้สึกกันว่า คนห่างไกลจากธรรมะ คนไม่ค่อยจะสนใจปฏิบัติธรรมกันมากนักก็จริง แต่เมื่อดูถึงจำนวนคร่าว ๆ ของผู้ที่หันมาสนใจในการปฏิบัติธรรม ในกัมมัฏฐาน หรือในเรื่องสมาธินั้นก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อนโดยลำดับ เมื่อมีผู้สนใจและมีผู้ปฏิบัติธรรมมากขึ้นเช่นนี้ก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผลดี เพราะผู้ที่หันมาสนใจในด้านนี้ อย่างน้อยก็จะไม่ทำความผิด ที่ก่อให้เกิดเป็นปัญหาในทางสังคม ในขณะที่เดียวกัน ก็มีข้อที่ควรพิจารณาเพื่อให้การปฏิบัติธรรม การปฏิบัติสมาธิ หรือการปฏิบัติกัมมัฏฐาน สามารถที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและแก่สังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะพึงทำได้ (สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ), 2553)

ปฏิบัติธรรม ก็คือ เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิต คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงนั่นเอง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

วิธีเจริญสมาธิภาวนาตามนัยแห่งทางกัมมัฏฐานนั้นเบื้องต้นจะต้องตัดปณิธิ (เครื่องกังวลใจ) แสวงหากัลยาณมิตร (พระอาจารย์ผู้เก่งกล้า สามารถสอนสมถะกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ถูกต้อง) เสาะหาวัดที่สัปปายะ (เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม) และเลือกเจริญกัมมัฏฐานที่เหมาะสมแก่จริต และจากนั้นจึงขอฝากตัวต่ออาจารย์ขอรับกัมมัฏฐานเพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป (พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2535)

การปฏิบัติธรรมสมัยนี้ ถ้าอาจารย์สอนกัมมัฏฐานยังไม่เคยปฏิบัติธรรมจนประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้ว ก็ไม่ควรสอนหรือเขียนหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติ โดยอาศัยเพียงความรู้จากตำราเท่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง เหมือนกับแพทย์ที่สั่งยาให้คนไข้ โดยยานั้นยังไม่ได้ผ่านการทดลองความปลอดภัย และตัวแพทย์เองก็ยังไม่กล้าใช้นั้น การสอนเช่นนั้นย่อมไม่น่าเชื่อถือได้อย่างแท้จริง (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), 2552)

การปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้เป็น 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิและปัญญา เรากล่าวถึงศีลก่อน เพราะศีลเป็นพื้นฐานของสมาธิและปัญญา ความสำคัญของศีลนี้ไม่อาจกล่าวให้มากเกินไปได้เลย หากปราศจากศีลแล้วบุคคลจะไม่ควร แก่การประพฤติปฏิบัติธรรมอื่นใดต่อไป สำหรับฆราวาสนั้น ศีลเบื้องต้นที่ควรรักษา คือ ศีลห้า ได้แก่ การละเว้นจากการทำลายชีวิตของผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ละเว้นจากกาถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้มอบให้มาเป็นของตน ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ละเว้นจากการกล่าวเท็จและละเว้นจากการบริโภคลิงมีนเมา การรักษาศีลดังกล่าวนี้จะช่วย

เสริมสร้างความบริสุทธิ์เบื้องต้นซึ่งช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในหนทางแห่งการปฏิบัติธรรมได้โดยง่ายการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ 1) ภาระบวการเรียน 2) เพื่อให้รู้ความจริงของชีวิต 3) ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ลักษณะของผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อจะแสดงธรรมแก่บุคคลนั้น ผู้อบรมพึงคำนึงถึงตัวผู้ปฏิบัติธรรมเป็นหลัก โดยพิจารณาจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยจิตนิสัย บุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันเนื่องจากสาเหตุภายใน คือ จิตนิสัย มี 6 ได้แก่ บางคนชอบสวยงาม (ราคจริต) บางคนก็ชอบใช้อารมณ์หุนหันพลันแล่น มักโกรธ (โทสจริต) บางคนก็มีปกติลุ่มหลงเร็ว (โมหจริต) บางคนก็มีความเชื่อศรัทธาโดยขาดปัญญา (สัทธาจริต) บางคนก็มีปกติใช้วิจารณ์ญาณก่อนรับฟัง (พุทธิจริต) บางคนก็จัดอยู่พวกคิดมาก กังวลมากหาข้อยุติในจิตใจได้ยาก (วิตกจริต) (ช.ม. (บาลี), 29/127/435)

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ผู้แสดงธรรมจะต้องพิจารณาจจริตนิสัยประกอบการสอนนั้น เนื่องจากว่า เวไนยสัตว์บางคนก็พอมีอุปนิสัยอยู่บ้าง เมื่อได้เหตุปัจจัยแรงกระตุ้นที่ดี ย่อมสามารถจะบรรลุธรรมได้เลย ส่วนพวกที่สอนยากก็ต้องปล่อยไปตามกรรม เหมือนดอกบัว ที่อยู่ใต้น้ำรอคอยแสงอาทิตย์ส่องไปถึงก็พร้อมจะบานในวันถัดไปได้เลยเช่นกัน (วิ.ม. (ไทย), 4/9/14– 15)

2. ความแตกต่างของบุคคล 4 ประเภท หมายถึง บุคคลที่จะฟังธรรมและได้รับผลดีจากการฟังนั้น พระองค์ทรงยกเอาบัว 3 ระดับขึ้นแสดง และนำมาเปรียบกับบุคคล 4 กลุ่ม ได้แก่

2.1 บุคคลผู้รู้เข้าใจได้รวดเร็วฉับพลัน เมื่อยกหัวขึ้นขึ้นแสดง เหมือนบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสัมผัสมีตะวันในวันรุ่งขึ้น (อุหมคตัตถุญ)

2.2 บุคคลผู้สามารถเข้าใจเมื่อได้ฟังเหตุผลประกอบหัวขึ้นแล้ว (วิปจิตถุญ) เหมือนบัวปริมน้ำซึ่งจักบานในวันรุ่ง

2.3 บุคคลที่ต้องคอยให้ความช่วยเหลือทั้งการสอนและสาธิตให้ดูนำปฏิบัติด้วย (เนยยะ) เหมือนบัวใต้น้ำที่รอแสงตะวันและจะบานในวันต่อไป

2.4 บุคคลผู้แก้ปัญหาหรือมีปัญหาแต่ไม่ศรัทธาหลักพุทธธรรม (ปทปรมะ) เช่น พวกสัพพัญญูเจ้าลัทธิสมัยพุทธกาล ก็ถือว่าเป็นบุคคลประเภทนี้ด้วย หรือแม้กระทั่ง พระเวททัต ก็สอนไม่ได้ก็อยู่ในกลุ่มนี้เช่นกัน ท่านเปรียบเหมือนบัวใต้น้ำ คอยเป็นภักษาเต่า ปลา เป็นต้น (อง. จตุกก. (บาลี) 21/133/183)

สรุปในส่วนนี้ คือ การปฏิบัติธรรมขึ้นอยู่กับตัวบุคคล แต่ละคนจะมีอุปนิสัยใจคอที่ควรแก่การรับสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือเรียกว่าธรรมะปฏิบัติเข้ามาในตนอย่างน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัญญาที่จะรับรู้ในส่วนนั้น ๆ เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีมากมายสามารถ

นำมาใช้และสามารถนำมาปฏิบัติได้ การเผยแผ่ที่พระพุทธที่พระสงฆ์ได้ทำอยู่ในปัจจุบัน เป็นยุคสถานการณ์มีความเปลี่ยนแปลง มีปัจจัยภายนอกหลายอย่างที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวที่เป็นเชิงลบที่เกิดขึ้นทางสื่อต่าง ๆ ทำให้ความเชื่อถือในตัวพระสงฆ์ลดน้อยลงและทำให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาที่ยังไม่ตั้งมั่นก็อาจจะเกิดความคลอนแคลน หรือ สถานการณ์โรคภัยโควิด 2019 เป็นต้น ฉะนั้น การจะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนโดยอาศัยพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องรักษาศรัทธาและสร้างศาสนาให้แก่ชาวพุทธให้เป็นหลักและสามารถยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ไม่เช่นนั้นอาจจะไม่มีผู้ที่นับถือพุทธศาสนาได้ เพราะฉะนั้น การจะสอดแทรกธรรมะคือหลักคุณธรรมกล่าวคือหลักทางสายกลางและหลักสัปปายะนั้นต้องเข้าใจอย่างนี้ว่าในปัจจุบันนี้เป็นยุคที่มีความรวดเร็วในเรื่องของเทคโนโลยี ปัจจัยหลักมีความพร้อมไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ยา รักษาโรคหรือแม้กระทั่งเทคโนโลยี ที่นำมาใช้ในยุคปัจจุบัน มีความพร้อมแต่สิ่งที่ขาดไปคือ การพัฒนาด้านจิตใจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาได้ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาคือหลักทางสายกลางคือมีชัณณาปฏิบัติทาและหลักสัปปายะ 7 เพราะถ้ารู้หลักเหล่านี้แล้วจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างไม่มีความทุกข์ ถึงมีก็รับและสามารถอยู่กับมันได้

สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

ถ้าจะว่าตามสถานการณ์พระพุทธศาสนาโลก ประเทศไทยได้มีพุทธศาสนาเผยแผร์เข้ามาในอาณาจักรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 5 ของยุคก่อนสากลสมัย พุทธนิกายเถรวาทในไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพื้นบ้าน ศาสนาฮินดู และพุทธนิกายมหายานต่างจากประเทศศรีลังกาและพม่า พระพุทธศาสนาในไทยไม่เคยมีธรรมเนียมการบวชให้ผู้หญิงในปัจจุบันประชากร 95% นับถือศาสนาพุทธ

คณะสงฆ์ในประเทศไทยถอดแบบมาจากสถาบันกษัตริย์ของไทย จึงมีสมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้มีหน้าที่รักษาความบริสุทธิ์ของธรรมเนียมปฏิบัติ นอกจากนี้ยังมีคณะสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในป่าและหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนชาวพุทธทั้งหลาย

พระภิกษุสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรมในป่าจะอาศัยอยู่ในป่าปลีกวิเวก ฝึกสมาธิอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามปาติโมกข์ของสงฆ์อย่างเคร่งครัดพระสงฆ์ตามหมู่บ้านมักจดจำบทสวดและปฏิบัติพิธีต่าง ๆ ให้ผู้คนในพื้นที่นอกจากนี้พระสงฆ์เหล่านี้จึงมักทำพิธีปลุกเสกเครื่องรางของขลังสำหรับผู้มีจิตศรัทธาด้วย ซึ่งเกิดจากความเชื่อเรื่องวิญญูณของคนไทยประเทศไทยมีมหาวิทยาลัยสำหรับสงฆ์ ซึ่งเน้นการศึกษาการแปลคัมภีร์พุทธศาสนาจากภาษาบาลีดั้งเดิมเป็นภาษาไทย (อเล็กซานเดอร์ เบอร์ซิน, 2566)

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปอย่างมากในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี การที่ประเทศไทยได้พัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น สิ่งที่ถูกสร้าง ขึ้นมาเพื่อสนองความสะดวกสบาย เป็นผลทำให้สถาบันพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นศูนย์กลางของสังคม ชนบทเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาค้ำค้ำกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบพึ่งพาตนเองเป็นสังคมบริโภคนิยม การพึ่งพิงทางจิตใจและการสงเคราะห์เกื้อหนุนเริ่มลดความสำคัญลง มนุษย์เริ่มมีความเห็นแก่ตัว ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชนทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเห็นห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา การที่จะทำให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นเดิมนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำ ที่มีบทบาทมากในอดีต หรือแม้กระทั่งในปัจจุบันในด้านการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ จึงต้องรับภาระด้านนี้ร่วมกับผู้นำชุมชน (พระครูพิศาลธีรธรรม (ธีรพล ธีรพล), 2555)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคนี้มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน จุดแข็ง คือ การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้รวดเร็วมากขึ้นและสามารถลดค่าใช้จ่ายในหลาย ๆ ด้าน จุดอ่อน คือ มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกิดความขัดแย้งในโลกออนไลน์และมีความขัดแย้งในข้อมูลข่าวสารและไม่สนใจในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาทำให้เกิดความไม่มีศีล เกิดคอร์รัปชัน เกิดการทำร้ายหรือไม่มีความเมตตาต่อกัน การใช้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำสามารถนำหลักทางสายกลางคือความเป็นผู้พอเพียงไม่ว่าจะเป็นการกินที่พอประมาณ การอยู่ที่ไม่ฟุ่มเฟือย หรือ การใช้ชีวิตที่บูรณาการหลักธรรม คือ หลักสัปปายะคืออยู่อย่างสมถะไม่ชวนชววยมากเกินไป ใช้ตามความจำเป็นจะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ซึ่งหลักทางสายกลางก็เป็นหลักที่น่าสนใจในยุคปัจจุบันเพราะเป็นการตอบโจทย์เศรษฐกิจของไทยที่มีความค่าใช้จ่ายอย่างสูงและไม่พอกับรายรับที่ได้ในแต่ละบุคคลเกิดหนี้สินฟุ่มเฟือยเพราะฉะนั้นหลักธรรมคำสอนเหล่านี้จึงตอบโจทย์ของเศรษฐกิจด้วย

หลักทางสายกลาง (อริยมรรค) และหลักสี่ปายะ

หลักปฏิบัติธรรมทางสายกลางของพระพุทธศาสนา ปรากฏครั้งแรกในพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรก คือ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร (วิม (บาลี) 4 / 15-17 / 17-20) ดังที่ตรัสโปรดเบญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบ ด้วยประโยชน์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้น นั้นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิปทาสายกลางที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น เป็นไฉน

ปฏิปทาสายกลางนั้น ได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละคือ ปัญญาอันเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตชอบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือปฏิปทาสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่งทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน

มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ทำให้บรรลุนิพพานไม่ตั้งหรือหย่อนเกินไป ซึ่งประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ

นิพพาน หรือ นิโรธ เป็นความสุขที่คนในสังคมอินเดียโบราณต่างมุ่งแสวงหา เพราะถือว่าเป็นความสุข สงบที่เป็นอมตะ ไม่ผันแปร ในการแสวงหา นั้น มีหลักความเชื่ออยู่ 2 อย่าง คือ ความเชื่อที่ว่า การจะบรรลุนิพพานได้นั้น มีได้ด้วยการทรมานตนเองให้ลำบากกับความเชื่อที่ว่า การจะบรรลุนิพพานนั้น มีได้ด้วยการทำตนเองให้พร้อมพรั่งด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

เมื่อเกิดความเชื่อเช่นนั้น จึงทำให้เกิดการปฏิบัติต่าง ๆ ติดตามมา ผู้ที่เชื่อว่าการบรรลุนิพพาน มีได้ด้วยการทรมานตนเองให้ลำบาก ก็ได้ทรมานตนเองด้วยวิธีต่าง ๆ อาทิ อดอาหารจนร่างกายซูบผอม นอนบนหนาม เอาขี้เถ้าทาตัว และไม่อาบน้ำ ส่วนผู้ที่เชื่อว่าการบรรลุนิพพาน มีได้ด้วยการทำตนเองให้พร้อมพรั่งด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็ได้แสวงหาสะสม และหมกมุ่นอยู่กับการเสพสุข แล้วในที่สุดผู้ที่มีความเชื่อ 2 อย่างนั้น ก็ไม่ได้

บรรลุนิพพานอย่างที่ว่าไว้ เพราะฝ่ายแรกตั้งเกินไป และฝ่ายหลังหย่อนเกินไป เพราะเริ่มต้นมาจากการปฏิบัติติดนั่นเอง

พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ทรงปฏิบัติตามข้อปฏิบัตินี้มาแล้ว ครั้นทรงเห็นว่าไม่ใช่ทาง หรือข้อปฏิบัติให้ได้บรรลุนิพพาน จึงทรงแสวงหาทางสายใหม่ ในที่สุดก็ทรงพบอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 คือ อริยมรรค มีองค์ 8

อริยมรรค แปลว่า หนทางที่ประเสริฐ (อริยะ = ประเสริฐ มรรค = หนทาง) หนทางที่ประเสริฐ ตามความหมายในพระพุทธศาสนา หมายถึง หนทางที่ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 8 อย่างหากเปรียบเทียบเหมือนถนนหนึ่งเส้น ก็จะมี 8 เลนในเส้นทางเดียว

1. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ
6. สัมมาวายามะ เพียรชอบ
7. สัมมาสติ ระลึกรชอบ
8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ

องค์ประกอบทั้ง 8 นี้ มีใช้ทาง 8 ทาง หรือ หลักการที่ต้องยกขึ้นมาปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อตามลำดับ แต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน เหมือนเกลียวเชือก 8 เกลียว ที่รวมกันเข้าเป็นเชือกเส้นเดียวกัน และต้องปฏิบัติเคียงข้างกันไปโดยตลอด

ทางสายกลางที่ว่านั้น เริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเป้าหมายให้ชัดเจน แล้วคิดหาทางไปถึงเป้าหมายนั้นให้ได้ ซึ่งก็พบว่าต้องเริ่มต้นด้วยการทำจิตให้สงบไม่เอนเอียงไปทางข้างตั้งหรือข้างหย่อน โดยอาศัยการฝึกสติเป็นตัวนำ พร้อมทั้งเพียรระวังไม่ให้ความคิดที่ไม่ดีเกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เพียรระงับได้ในขณะเดียวกัน ก็เพียรให้เกิดความคิดที่ดีและเพียรรักษาความคิดที่ดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และพบต่อไปว่าจิตสงบแล้ว พฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งทางกาย และวากจา ก็สงบด้วย เมื่อสงบครบทั้งกาย วาจา และใจแล้ว ก็ได้บรรลุนิพพาน เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน

ในพุทธศาสนาแบ่งการปฏิบัติธรรมออกเป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือวิปัสสนากัมมัฏฐาน และสมถะกัมมัฏฐานวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึงวิธีปฏิบัติให้เกิดปัญญา คือ รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งจะเป็นเหตุปัจจัยโดยตรงที่ทำให้ได้มรรคผลนิพพาน ส่วนสมถะกัมมัฏฐาน หมายถึง วิธีทำให้จิตสงบไม่ฟุ้งซ่าน สมถะกัมมัฏฐานไม่ใช่เหตุปัจจัยโดยตรงที่

ทำให้ได้มรรคผลนิพพาน แต่เป็นวิธีที่ช่วยลดอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม ทำให้การปฏิบัติได้ผลเร็วขึ้น

การพัฒนาสุขภาพทางจิตมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านสุขภาพ โดยการปฏิบัติธรรมคือการเดินจงกรมจะทำให้ได้รับประโยชน์ เช่นการบริหารร่างกายได้ขยับเคลื่อนไหว ซึ่งก็ถือว่าส่งผลดีทางด้านร่างกาย ทำให้ฝึกความอดทนในการเดินจงกรมในแต่ละครั้ง และตอนเช้าของทุกวันก่อนที่จะเริ่มกิจกรรมทำวัตรเช้าก็จะมีการออกกำลังกาย และบริหารร่างกายแบบส้ารวม บนศาลาปฏิบัติธรรมโดยพร้อมเพรียงกันทุกวันส่วนด้านจิตใจก็เช่นกัน สำหรับผู้ที่ปฏิบัติธรรมนั้นจะทำให้จิตใจผ่องใส ผ่อนคลายลดความตึงเครียดภายในจิตใจ เกิดความสงบและมีสติจากการที่ได้รับการฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจก็จะทำให้จิตใจเราดีขึ้นมาได้ โดยเมื่อเรามีความสุขแล้วร่างกายนั้น จะผลิตสารแห่งความสุขที่ชื่อว่าแอนโดรฟินออกมาทำให้เกิดความสุขภายในใจได้และสามารถที่จะควบคุมอารมณ์ตนเองทำให้เกิดความสุขตามมาได้ส่งผลทำให้เกิดการมีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจทั้งสองอย่าง บางคนอาจจะมีร่างกายสมบูรณ์ ภายนอกก็จริงแต่ก็บอกไม่ได้ว่าคนที่มร่างกายสมบูรณ์นั้นแต่ภายในจิตใจอาจจะกำลังมีความเครียดและความทุกข์ในจิตใจอยู่ก็ถือว่าบุคคลนั้นไม่มีความสมบูรณ์ของร่างกายที่แท้จริง เพราะผู้ที่จะมีสุขภาพดีนั้นจะต้องมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันทั้งสองอย่าง (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2552)

ที่สำคัญของการปฏิบัติให้เข้าถึงธรรม นำธรรมสู่การปฏิบัติอย่างได้ผลก็คือการดำเนินชีวิตไปตามมรรคองค์ 8 คือ ทางแห่งความเจริญ ทางแห่งความดับทุกข์ ทางแห่งความสำเร็จคือ

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ เห็นถูกต้อง
2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ มีดำริออกจากกาม ดำริไม่พยาบาท
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ มีเว้นจากวิจิหุจจริต 4
4. สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ มีเว้นจากกายหุจจริต 3
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ
6. สัมมาวายามะ มีความเพียรชอบ
7. สัมมาสติ ระลึกรชอบ
8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ

สรุป คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักของการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แบ่งเป็นเรื่องของทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยเน้นให้มีความประพฤติชอบสุจริตเป็นที่ตั้ง เริ่มตั้งแต่ สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ เป็นเรื่องของกายสุจริตเมื่อบุคคลประพฤติดีทางกายแล้วก็จะ

สามารถประพฤติดีทางวาจาและใจ ซึ่งการประพฤติชอบทางวาจาประกอบด้วยสัมมาวาจา เป็นเบื้องต้นเน้นให้พูดดี ไม่ก่อเหตุอันเป็นอันตรายแก่ผู้อื่นและสุดท้ายคือมีความคิดที่ถูกต้องนำไปสู่ความดีริเริ่มมีสติและเกิดสมาธิตามหลักพุทธศาสนา เป็นการเผยแผ่คำสอนในยุคโลกาภิวัตน์ถึงแม้จะมีความเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทั้งเทคโนโลยี การสื่อสารที่รวดเร็ว หรือแม้กระทั่งเกิดสถานการณ์โควิด 19 หลักเหล่านี้ก็ยังคงเป็นหลักที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้ประชาชนมีที่พึ่ง คือ ประพฤติตนให้เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ทำเป็นเบื้องต้นจึงจะสามารถอยู่ในสังคมโลกได้อย่างปรับตัวและไม่เดือดร้อนตนและผู้อื่น

สัปปายธรรมสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ในการปฏิบัติธรรมผู้ปฏิบัติธรรมจำเป็นจะต้องเลือกสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่สนับสนุนแก่การปฏิบัติของตนให้ได้ดีเท่าที่จะทำได้ เพื่อรู้จักเลือกสิ่งแวดล้อมได้ดี ก็จำเป็นจะต้องรู้จักตัวเองให้ดีเสียก่อนว่า ตนเป็นอย่างไร เข้ากันได้หรือเข้ากันไม่ได้กับสิ่งใดโดยธรรมชาติ (วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม, 2553) ธรรมชาติเป็นที่สัปปายะในการปฏิบัติธรรมชาติภายนอก ที่จะต้องเลือกพื้นที่นี้เรียกว่า สัปปายธรรม แปลว่า สิ่งเป็นที่สบายสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติ ท่านจำแนกไว้เป็น 7 คือ

1. อวาสสัปปายะ ที่อยู่สะดวก
2. โคจรสัปปายะ ที่หาอาหารสะดวก
3. กถาสัปปายะ ถ้อยคำสะดวก
4. บุคคลสัปปายะ บุคคลสะดวก
5. อาหารสัปปายะ อาหารสะดวก
6. อุตุสัปปายะ ฤดูสะดวก
7. อิริยาบถสัปปายะ อิริยาบถสะดวก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561)

สัปปายะ 7 ประการนี้ หมายถึงความเหมาะสม ของสิ่งที่สัมพันธ์กับตนอย่างใกล้ชิด หรือไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้ คือ ที่อยู่ ที่เที่ยว เสียงที่ได้ยิน คนเกี่ยวข้องด้วย ปัจจัยที่เลี้ยงชีวิต และดินฟ้าอากาศที่หม่มหม่ม ถ้าเลือกให้เหมาะสมที่สุดเพียงไร ผู้นั้นจะมีจิตใจแช่มชื่นผ่องใส ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยในการบำเพ็ญสมณธรรมของตน ท่านจึงจัดไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาและระมัดระวังเท่าที่จะทำได้

ในด้านของการนำหลักสัปปายะไปใช้ในชีวิตของคนทั่วไปก็อาจจะหมายถึง ปัจจัยในการอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตในยุคปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์มีความพร้อมในเรื่องของปัจจัย 4 สอดคล้องกับหลักสัปปายะซึ่งมีความพร้อมในเรื่องของที่อยู่อาหาร หรือ การทำมาหากิน การคมนาคมหรือการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนปัจจัยภายใน คือ สภาวะจิตใจโดยอาศัยหรือเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ หลักทางสายกลาง (ไม่สุดโต่งเกินไป) นำไปสู่การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ประหยัด

และเกิดประโยชน์มากที่สุด เพราะฉะนั้น หลักสัปปายะที่ผู้เขียนได้นำมาเป็นหลักในการที่ พระสงฆ์จะทำการเผยแผ่พุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดหรือ อยู่ในที่อยู่อาศัยใด ก็สามารถที่จะเข้าถึงและรู้ในการใช้ชีวิต และดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นหลักที่บูรณาการกับหลักทางสายกลางให้ประชาชนรู้เข้าใจและเข้าถึงนำไปสู่การ พัฒนาสังคมชุมชนต่อไปได้

สรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักทางสายกลาง 1. สัมมาทิฏฐิ คือ ความ เห็นชอบ เห็นถูกต้อง 2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ มีคำรือออกจากกาม ดำริไม่พยาบาท 3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ มีเว้นจากวิจิทุจริต 4. สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ มีเว้นจากกายทุจริต 3 เป็นต้น 5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ 6. สัมมาวายามะ มีความ เพียรชอบ 7. สัมมาสติ ระลึกรชอบ 8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ และหลักสัปปายะ 1. อาวาสสัปปายะ ที่อยู่สะดวก 2. โจรสัปปายะ ที่หาอาหารสะดวก 3. กลาสัปปายะ ถ้อยคำสะดวก 4. บุคคลสัปปายะ บุคคลสะดวก 5. อาหารสัปปายะ อาหารสะดวก 6. อุตุสัปปายะ ฤดูสะดวก 7. อิริยาบถสัปปายะ อิริยาบถสะดวก ในยุคโลกาภิวัตน์ เป็น การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับหลักการดำรงชีวิตพื้นฐานของประชาชน เพราะการสร้างเสริมความเข้มแข็งในเรื่องของจิตใจโดยใช้หลักทางสายกลางตามที่กล่าวแล้วเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันและมีความคิดที่นำไปสู่การพัฒนาได้ ส่วนเรื่องของสัปปายะเป็น ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตเมื่อมีความพร้อมหรือไม่เดือดร้อนในการดำรงชีวิตแล้วก็จะ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขสามารถพัฒนาชุมชนที่อยู่อาศัยบ้านเรือนหรือการพัฒนา เศรษฐกิจในประเทศไทยได้หลักธรรมทั้งสองข้อนี้จึงเป็นหลักธรรมที่สามารถตอบโจทย์และ นำมาเผยแผ่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์และสามารถใช้ได้จริงในการดำรงชีวิตปราศจากการ คอรัปชั่น ทุจริต หรือ ทำให้ชีวิตมีความปลอดภัย มีความมั่นคง และ มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- พระครูพิศาลธีรธรรม (ธีรพล ธีรพล). (2555). *ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ในการเผยแผร์ พระพุทธศาสนา โดยผ่านกระบวนการศึกษา ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดเชียงราย* (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง* (พิมพ์ครั้งที่ 86). กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

- พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต). (2535). *เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีเสียดอ). (2552). *ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับ (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับ (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2561). *วิสุทธิมรรคแปลภาค 1 ตอน 2*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม. (2553). *คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน 5 สาย*. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษม พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโน). (2553). *สมาธิหลักของใจ*. สืบค้น 7 มีนาคม 2566, จาก <http://www.watsraket.com/smati/277-2009-10-10-09-47-33>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2552). *หนังสือประกอบงานอีสานสร้างสุข ปี 51-52 พระสงฆ์กับสุขภาวะ*. อุบลราชธานี: วิแคน เซอร์วิส เอ็กซ์เพรส.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2543). *ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. 2543*. สืบค้น 7 มีนาคม 2566, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/6/iid/559>
- อเล็กซานเดอร์ เบอร์ชิน. (2566). *พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน*. สืบค้น 6 มีนาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/pmrvbG>